

Transgenní rostliny Biotechnologie

úvod
metody

Biotechnologie - přístup k přírodě

biotechnologie = metoda využívající ve prospěch člověka různé organismy a současně pozměňuje jejich vlastnosti tak, aby byly co nejlépe využitelné

- **kvašení** - snahy konzervovat rychle se kazící potraviny a krmiva
  - kvašení mléka - sýry, kefír, kumys, jogurty
  - víno, pivo - bible, Egypt
  - boza - kvašené proso (Balkán, Orient)
  - saké - japonský nápoj z kvašené rýže
  - pombe - africký nápoj z kvašeného tropického ovoce
  - kvašené zelí
  - siláže
- **výroba enzymů** - praní, příprava ovocných šťáv, výroba škrobu...
- **farmaceutický průmysl**
- **bioremediace** - biologické čištění vody, odstraňování ropných produktů z půdy...

Cíle moderních biotechnologií

- zvýšení **výnosů** plodin, produkce dobytka i ryb
- zvýšení **nutriční hodnoty**, snížení ztrát produkce
- zlepšení chuti, kvality a trvanlivosti potravin
- **omezení** používání pesticidů a chemických látek (hnojiva, postřiky)
- získání organismů **přežívající za stresových podmínek**
- získání **obnovitelných a ekologických zdrojů** pro výrobu
- **produkování léčiv** ekonomicky a bezpečně + vakcíny
- vyvinutí nových způsobů **čištění vod a půd**
- **příprava enzymů** nových vlastností - snížení energetické náročnosti výroby a ekologických rizik

Definice podle protokolu o biodiverzitě

- **LMO = living modified organism**
organismus se změněnou genetickou informací,
kterou je schopen předávat do další generace
(polyploidizace, konjugace, transdukce)
- **GMO = genetically modified organism**
získaný zavedením cizorodé DNA (metody
rekombinantní DNA)

genové nebo genetické inženýrství

„Klasické“ a „moderní“ biotechnologie

klasické šlechtění LMO

- přirozené mutace a jejich křížení
- indukované mutace
ozařování UV nebo ionizující záření
chemomutageneze

vysoké výtěžky antibiotik, produkce enzymů,
sladovnický ječmen

Nevýhoda - metody jsou „slepé“ = vyvolává se poškození a následně se čeká, zda náhodou nevznikne výhodná změna. Navíc nevíme, kolik genů se změnilo a jak.

Příklady kultivarů produkovaných mutačním šlechtěním

Plodina	Kultivar	Metoda indukce mutace
rýže	Calrose 76	gama záření
pšenice	Above	azid sodný
	Lewis	neutrony
oves	Alamo-X	X-paprsky
grapefruit	Rio Red	neutrony
	Star Ruby	neutrony
<i>Cynodon dactylon</i> troskut prstnatý	Tifeagle	gama záření
	Tifgreen II	gama záření
	Tift 94	gama záření
	Tifway II	gama záření
salát	Ice Cube	ethyl methan sulfonát (EMS)
	Mini-Green	ethyl methan sulfonát
<i>Phaseolus vulgaris</i> fazol obecný	Seafarer	X-paprsky
	Seaway	X-paprsky
šeřík	Prairie Petite	neutrony

„Klasické“ a „moderní“ biotechnologie

- **moderní biotechnologie** - umožňují cílený postup = vnášení pouze žádaného genu beze změny ostatních genů **GMO**
- je možný přesun vlastností mezi organismy, které se jinak nemohou ani potkat
- **mohou ale existovat i nechtěné následky**

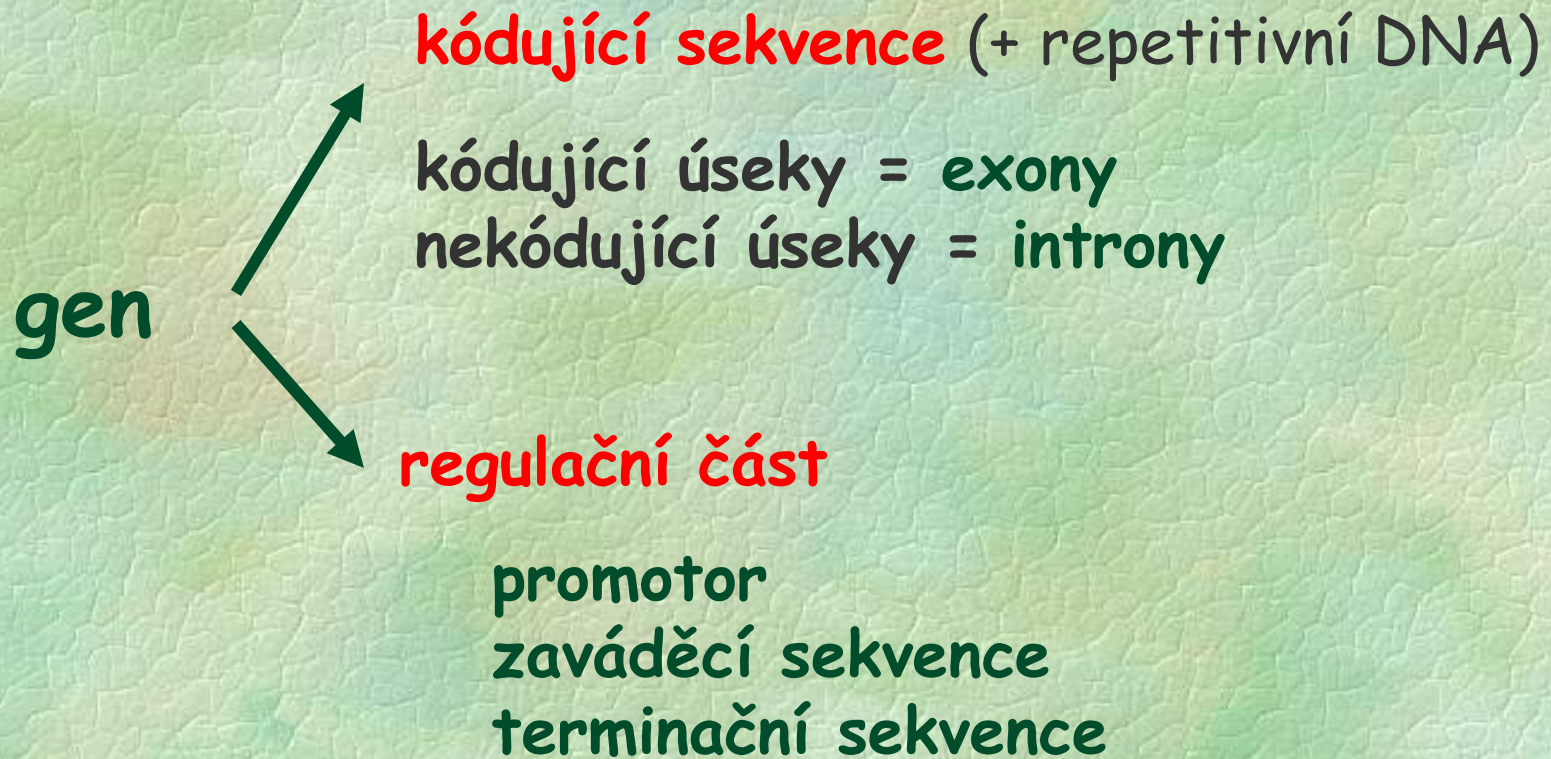
požadavek regulace a správného zacházení

Danaus plexippus, danao stěhovavý
„Monarch“ imago a housenka

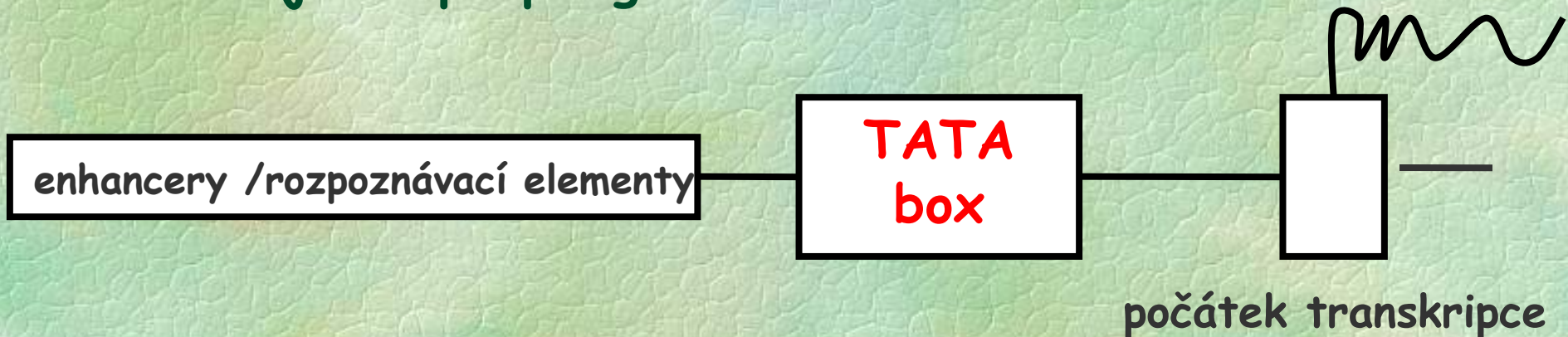

Charakteristika rostlinných genů

Promotor

sekvence DNA - schopnost vázat RNA-polymerázu
= zahajovat přepis genu

sekvence promotoru se netranskribuje, ale rozhoduje o tom kdy, kde a s jakou intenzitou se bude gen transkribovat

Zaváděcí sekvence

počáteční úsek mRNA, na níž se uchycují ribosomy a postupují „naprázdno“ až k prvnímu iniciačnímu kodonu

rozhoduje o stupni afinity ribosomů, tedy o intenzitě translace

Počátek translace

první triplet ATG, rozhoduje o účinnosti translace

Exony a introny počátek a konec intronu GT-AC

Polyadenylační a terminační signál

AATAAA

Ondřej 1992

Obecné schéma transformace

- příprava rekombinantní DNA (konstrukt)
- vnesení DNA do rostlinné buňky
- test exprese vnesených genů
- demonstrace stabilní integrace DNA do rostlinného genomu

Metody transformace (vnášení DNA)

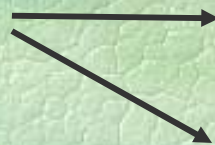
přímé

lipozómy uzavírající DNA
elektroporace
mikroinjekce DNA do jádra
bombardování mikroprojektily
vakuová infiltrace

nepřímé - pomocí vektorů

Agrobacterium (plazmidy)
rostlinné viry
modifikovaný bakteriofág Λ

plazmidy

intermediární

binární

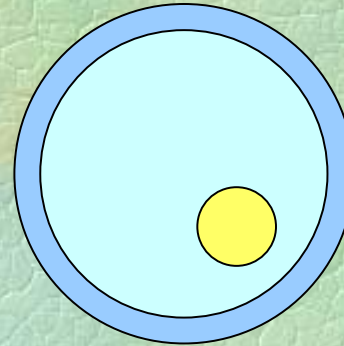
Transformace pomocí liposomů

liposom + DNA

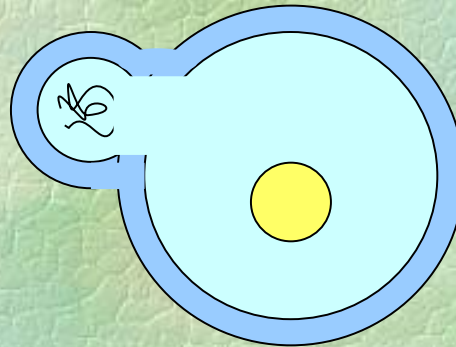
1.

protoplast

2.

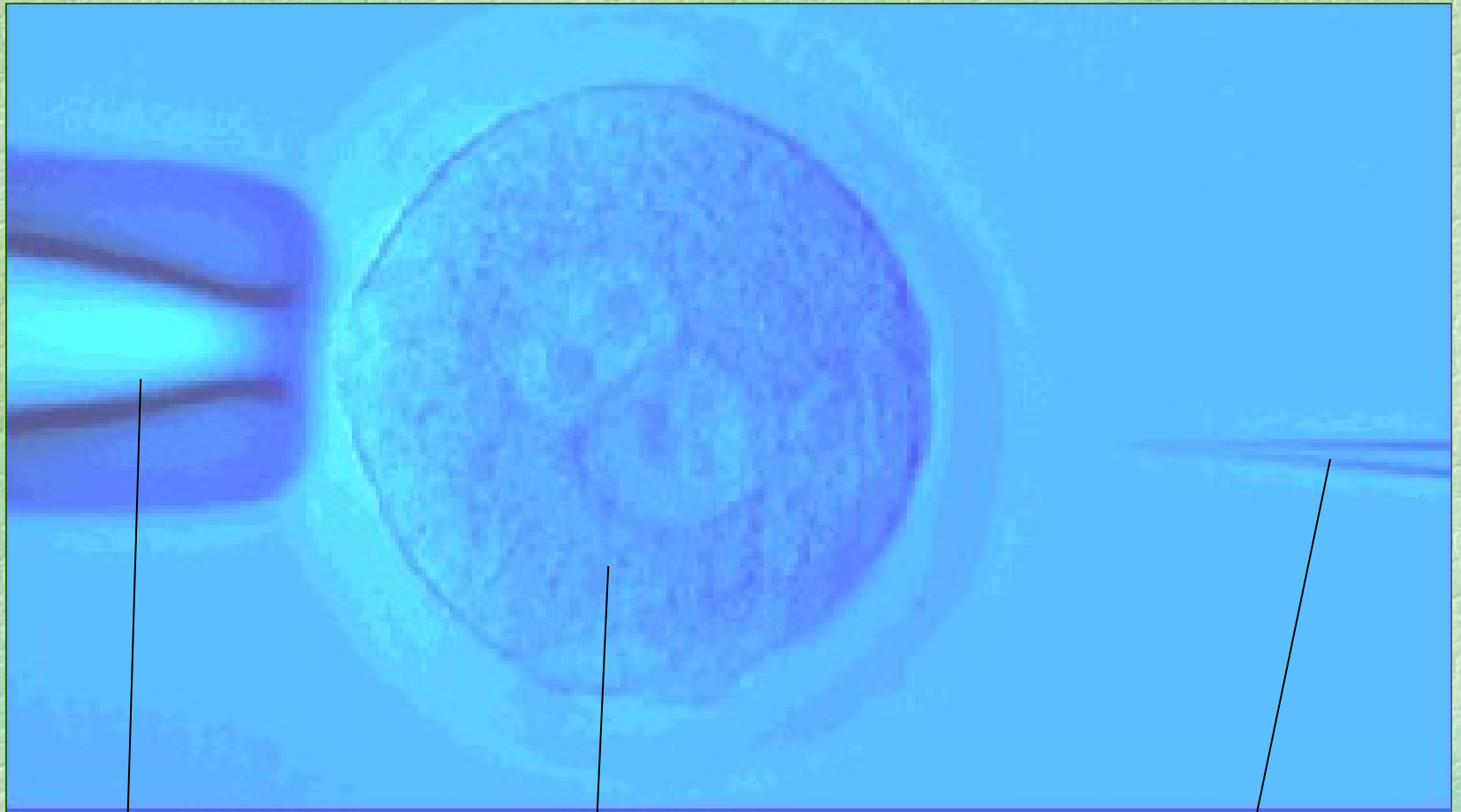

Elektroporace

- vyžaduje použití protoplastů (bakterií, kvasinek)
- DNA proniká do buněk po vytvoření dočasných mikropórů v plasmatické membráně vlivem působení el. pulsů

Mikroinjekce DNA do jádra protoplastu

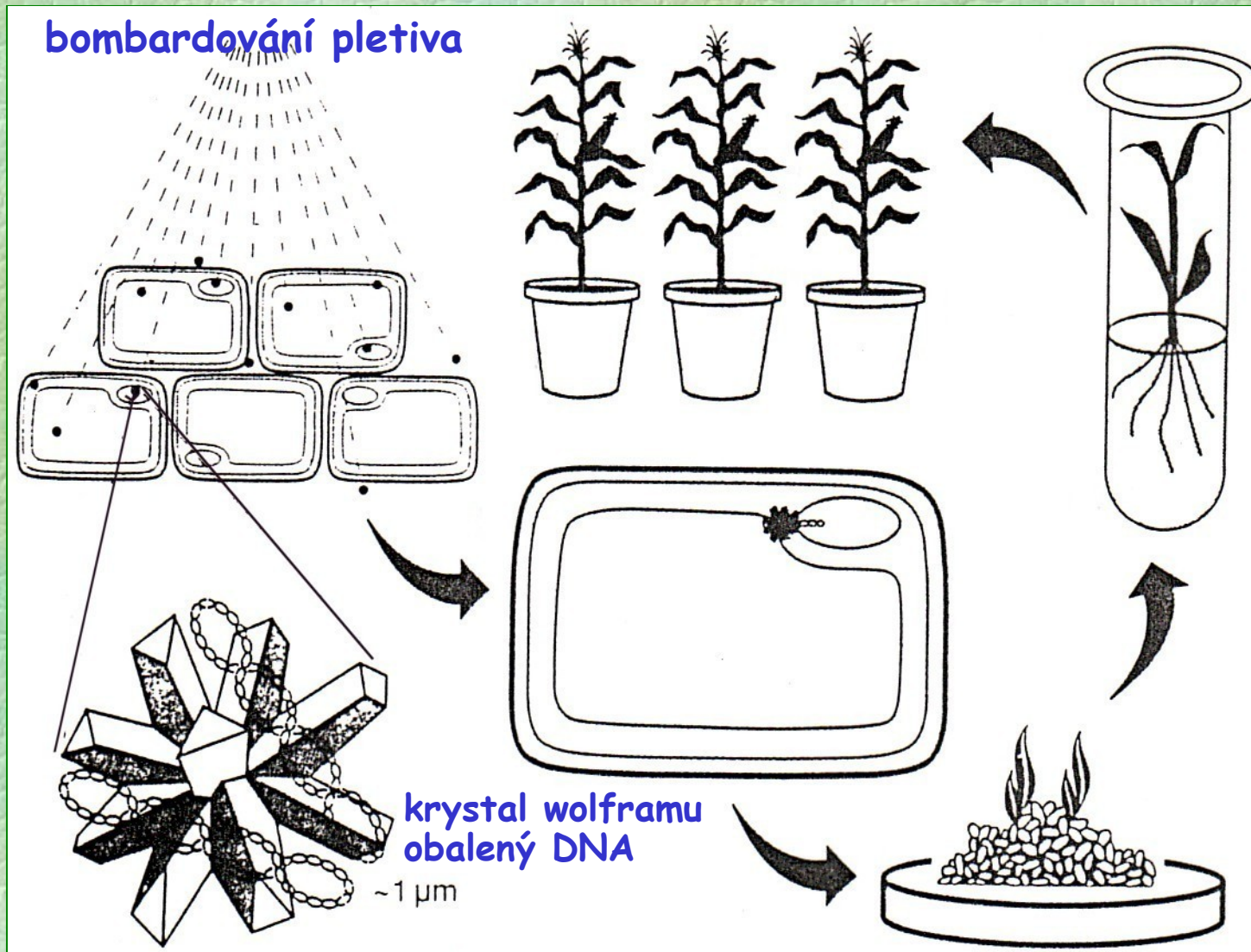
pipeta
držící
protoplast

protoplast

špička mikropipety
s DNA

Princip biolistické metody

Zařízení pro biolistické metody

Biolistická metoda: pro transformace pletiv trav - GUS marker

jednoděložné rostliny
jsou resistantní vůči
infekci *Agrobacterium*

exprese aktivity
enzymu glukuronidázy
po bombardování kalusu
Brachypodium
partikule Au 0,5 mm

využití kalusové kultury pro transformace

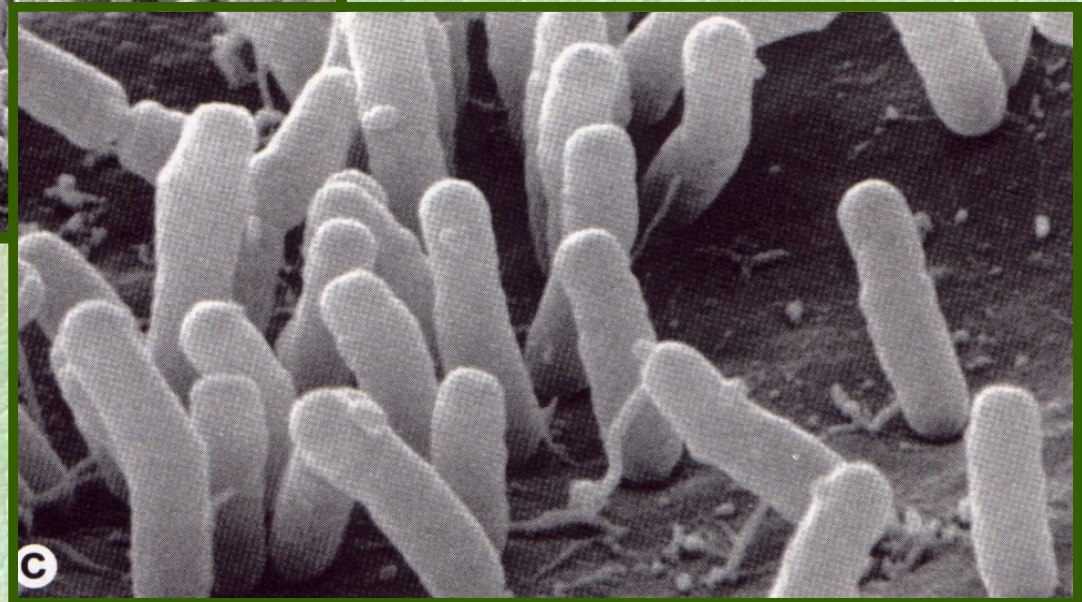
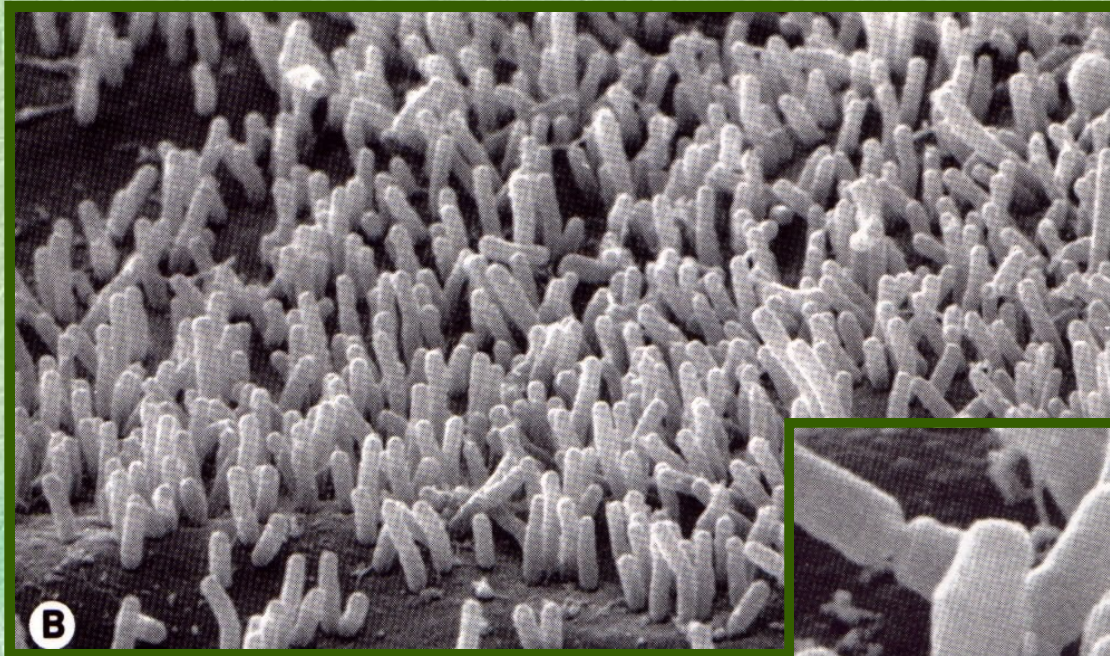
<http://www.aber.ac.uk/plantpathol/brachytransform.htm>

Nádor „Crown gall“

vytvořený po infekci *Agrobacterium tumefaciens*

Agrobacterium tumefaciens

Vektory: *Agrobacterium tumefaciens*, *Agrobacterium rhizogenes*

Půdní bakterie: *Pseudomonas*, *Corynebacterium*
Agrobacterium, *Rhizobium*

<i>Agrobacterium tumefaciens</i>	nádory	Ti plasmid	T-DNA
<i>Agrobacterium rhizogenes</i>	kořínky	Ri plasmid	

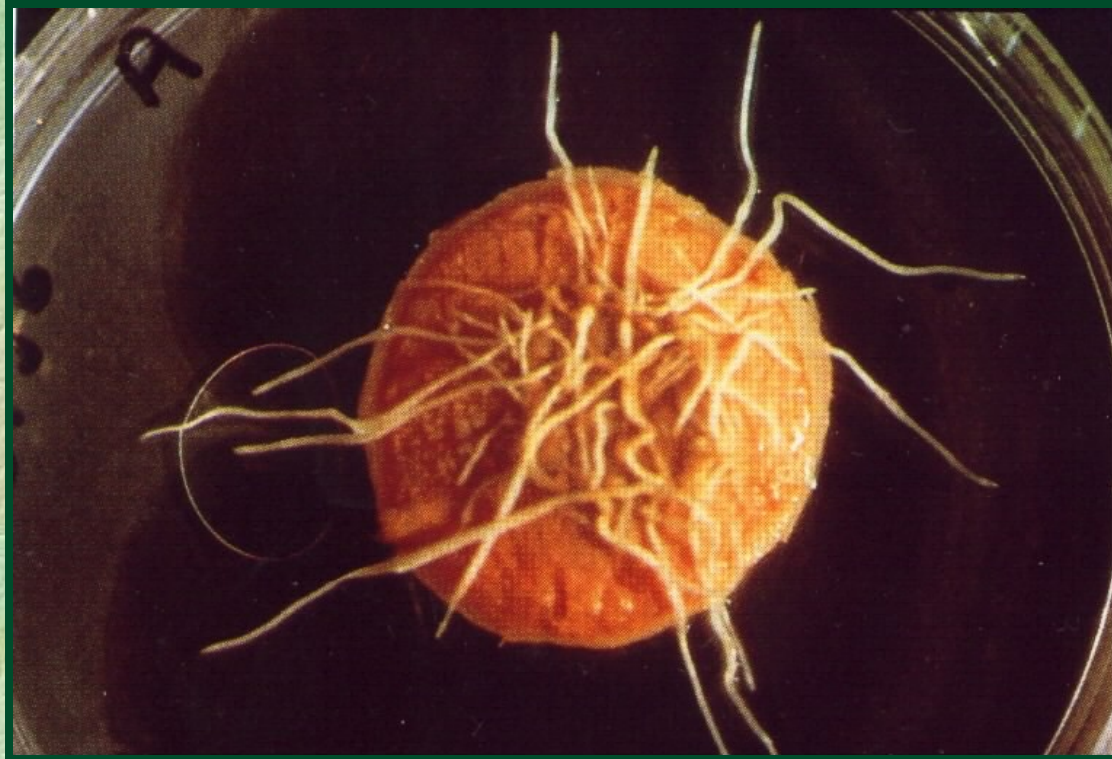
T-DNA (transferred) Ti plasmidu

1. geny pro biosyntézu **auxinů a cytokininů** = dediferenciace buněk a vznik nádorů („crown gall“)

2. geny pro syntézu nádorově specifických látek, tzv. **opinů** (bazické aminokyseliny - oktopin, nopalin, manopin) = zdroj dusíku, uhlíku a energie pro bakterie

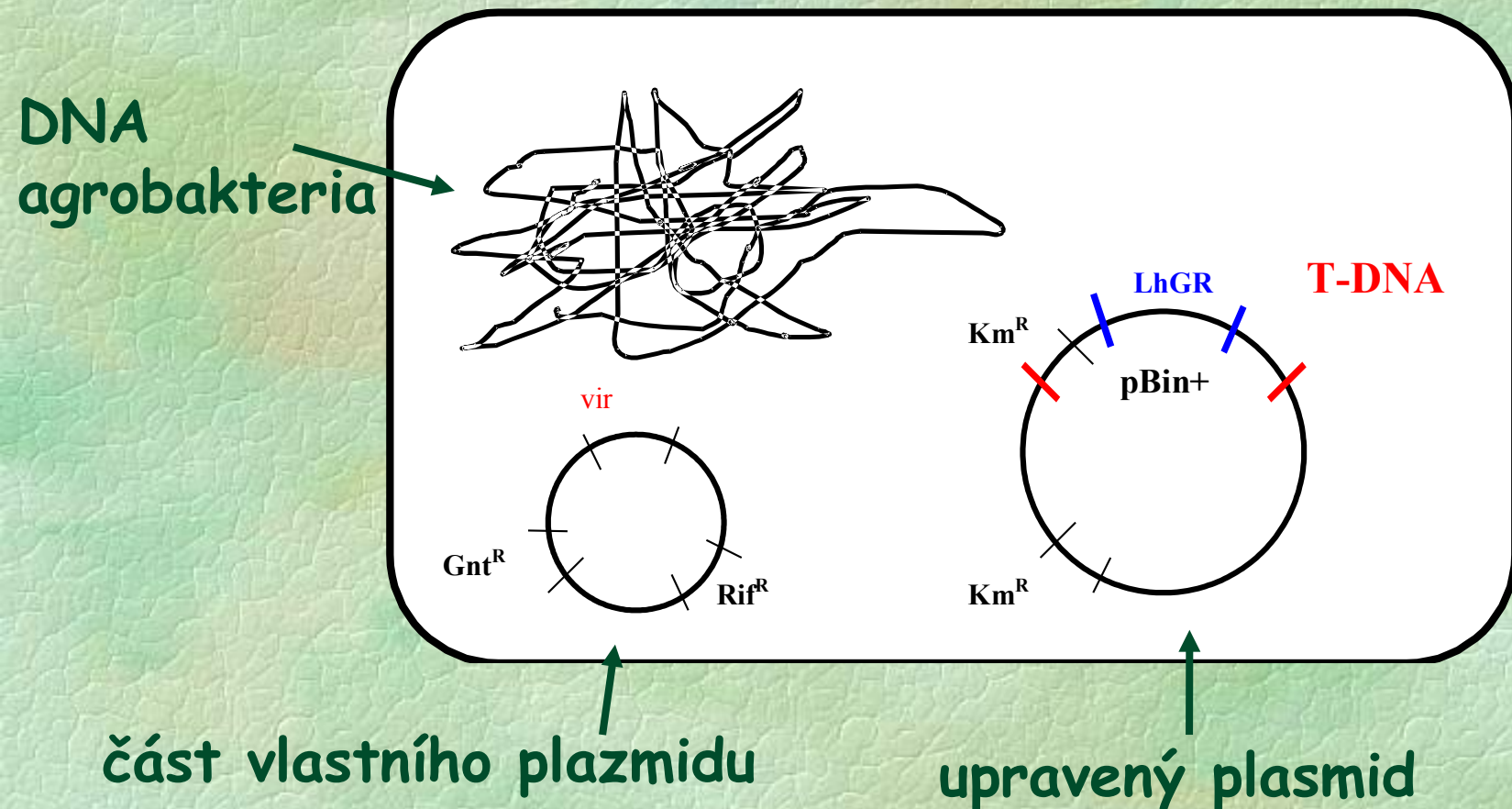
odzbrojené vektory - původní geny odstraněny

Agrobacterium rhizogenes

indukce tvorby kořenů na segmentu kořene mrkve
po infekci bakteriemi

Agrobacterium tumefaciens upravený binární vektor LhGR

Selekční a signální markery

1. rezistence vůči
antibiotikům

kanamycin
hygromycin
gentamycin

cytostatikům (antimetabolika)

methotrexat

herbicidům

Round-up, Basta

2. *iudA* → glukuronidáza - **GUS** - histochemická detekce

3. *luc* → **luciferáza** (z mořského planktonu *Photinus pyralis*, katalyzuje ATP dependentní oxidativní dekarboxylaci substrátu = luciferin - za produkce světelné emise 562 nm)

4. **GFP** („green fluorescent protein“ gen z medúzy *Aequorea victoria*) - detekce fluorescenčním mikroskopem

Antibiotika

využití pro selekci transgenních organismů

látky produkované různými druhy mikroorganismů, které potlačují růst jiných mikroorganismů (-statika), eventuálně je ničí (-cidy)

dnes termín rozšířen i na syntetické sloučeniny s podobným účinkem nebo chemicky modifikované látky produkované mikroorganismy

Klasifikace antibiotik

1. inhibitory syntézy bakteriální buněčné stěny
2. antibiotika ovlivňující permeabilitu membrán
3. bakteriostatické inhibitory syntézy proteinů
4. baktericidní inhibitory syntézy proteinů

1. inhibitory syntézy bakteriální buněčné stěny

Peniciliny

Amoxycillin
Amoxycillin-klavunolát K
Ampicilillin
Carbenicillin
Penicillin G
Penicillin V
Ticarcillin-klavunolát K

Cephalosporiny

Cefalexin
Cefotaxim

Kyselina klavunolová = specifický inhibitor β -laktamázy

2. Antibiotika ovlivňující permeabilitu membrány

antibakteriální

Gramicidine
Polymixin B

antifungální

Amphotericin
Nystatin

3. Bakteriostatické inhibitory proteosyntézy

reversibilní inhibice

Chloramphenicol
Doxycycline
Erythromycin
Tetracycline
Oxyteracycline

4. Baktericidní inhibitory proteosyntézy

aminoglykosidy

Gentamycin
Hygromycin B
Kanamycin
Neomycin
Streptomycin

inhibitory metabolismu NK

Rifampicine
Kyselina nalidixová

antimetaboly

Methotrexat
Nitrofurantoin

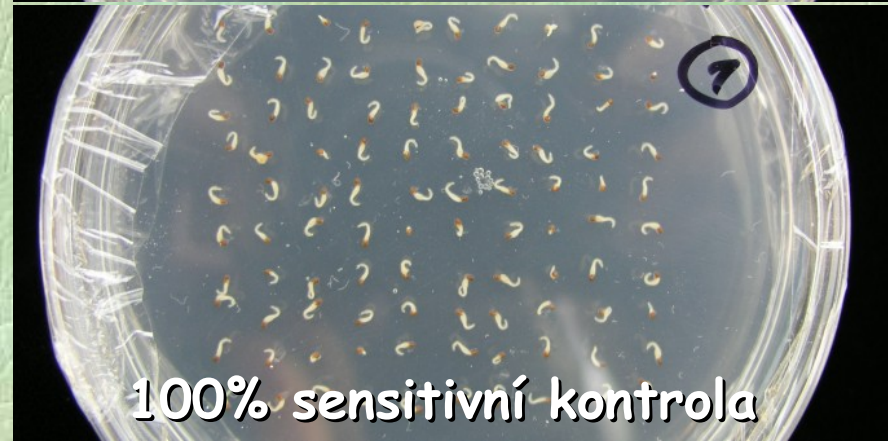
analogy NK

5-florouracil

In vitro selekce rezistentních rostlin

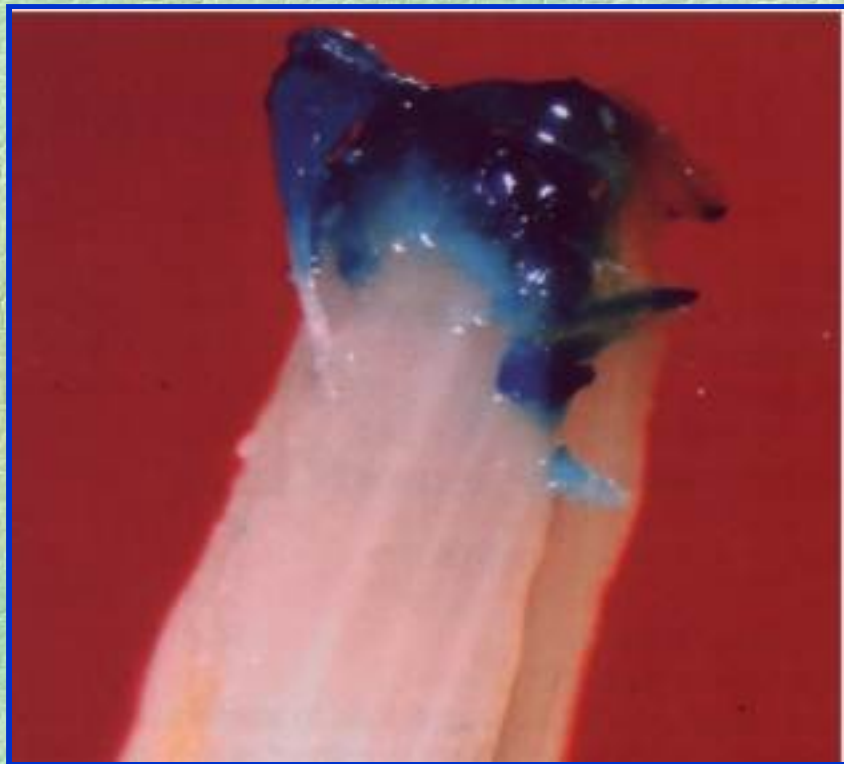
Selekce transgenních rostlin tabáku, které mají jako selekční marker myší gen *dhfr* pro dihydrofolátreduktázu rezistentní vůči methotrexátu (**MTX**)

M-S médium s přidavkem MTX

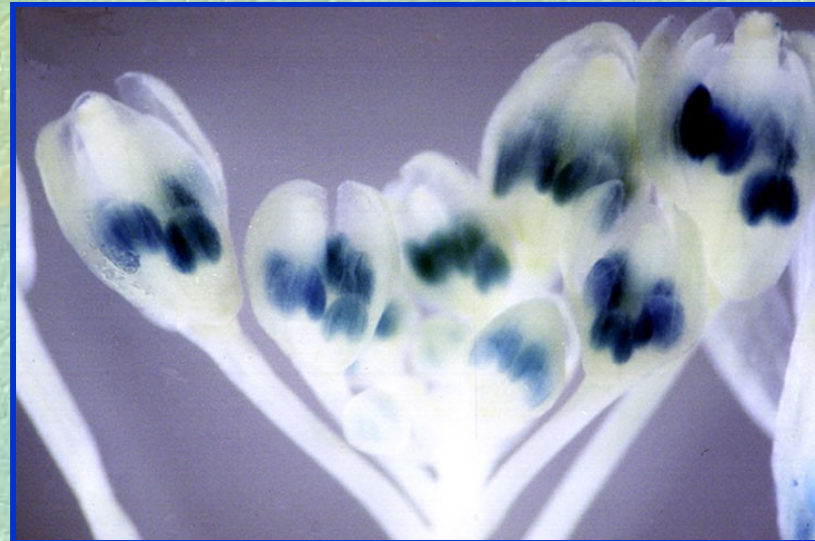

Indigogenní metoda detekce glukuronidázy

apex karafiátu

Arabidopsis

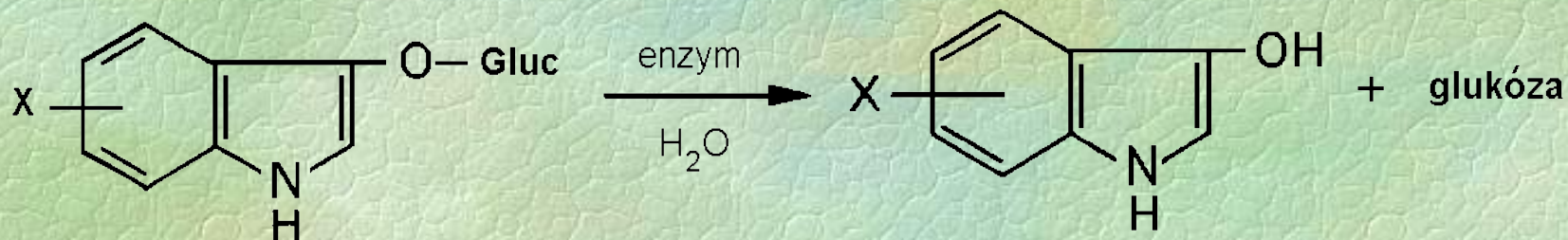

substrát =
5-Br-4-Cl-3-indolyl- β -D-
glukuronid (X-gluc)

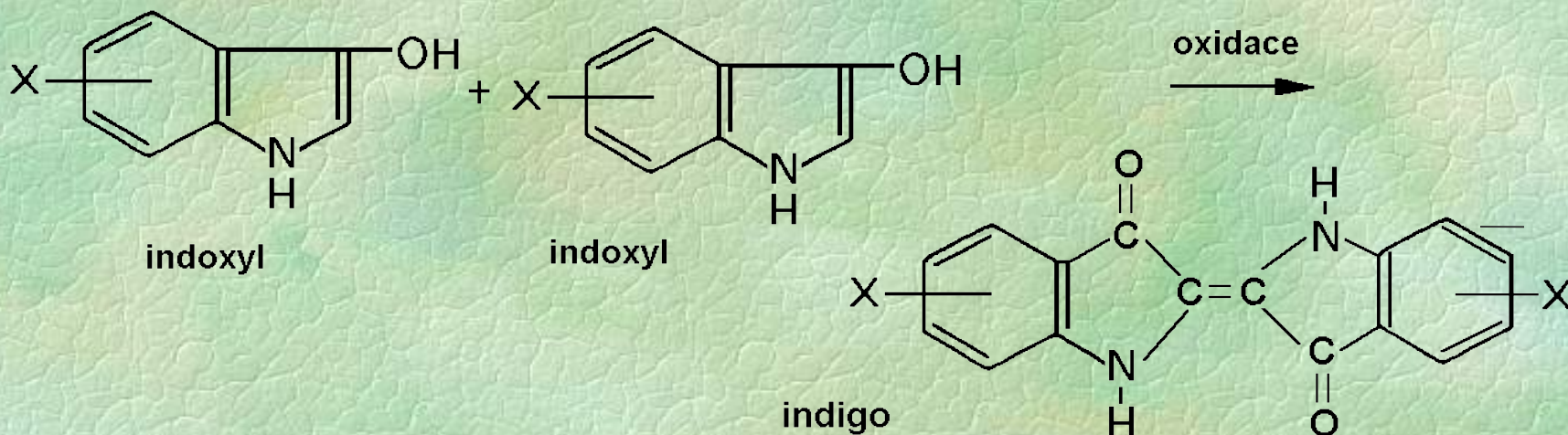
Indigogenní metoda detekce aktivity glukosidasy

1. Primární reakce - štěpení substrátu enzymem

X = Br, Cl

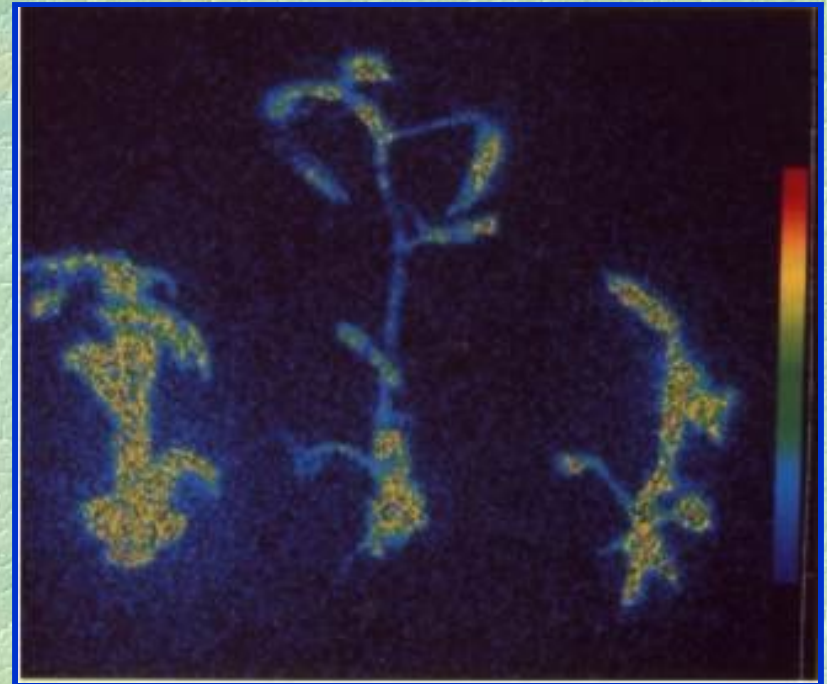
2. Sekundární reakce - tvorba indiga

Transformované rostlinky kasavy regenerované z embryogenní kultury, signální gen = luciferáza

rostlinky

vizualizace luciferázy - postříkáno luciferinem a měřeno luminometrem

Aequorea victoria

In *Aequorea victoria* a protein called aequorin releases blue light upon binding with calcium. This blue light is then totally absorbed by the GFP, which in turn gives off the green light

<http://www.conncoll.edu/ccacad/zimmer/GFP-ww/GFP-1.htm>

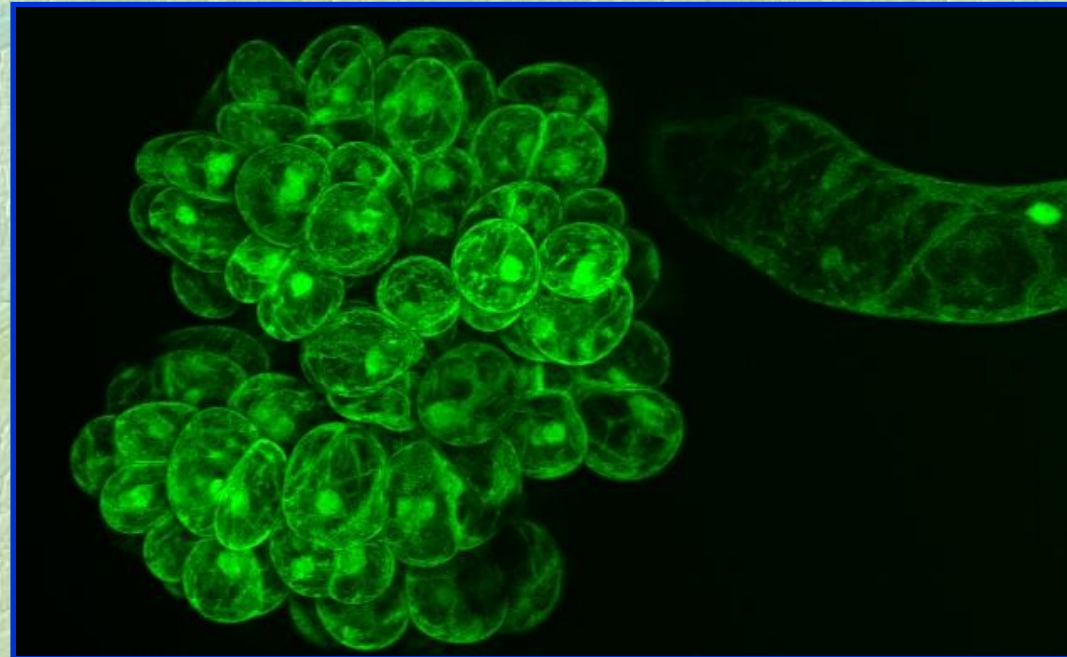

Green Fluorescent Protein (GFP) has existed for more than one hundred and sixty million years in one species of jellyfish, *Aequorea victoria*. The protein is found in **the photoorgans of *Aequorea***, see picture below right. GFP is not responsible for the glow often seen in pictures of jellyfish - that "fluorescence" is actually due reflection of the flash used to photograph the jellies.

GFP jako marker

Osamu Shimomura byl první, kdo izoloval GFP z medúzy („jellyfish“) *Victoria aequorea*

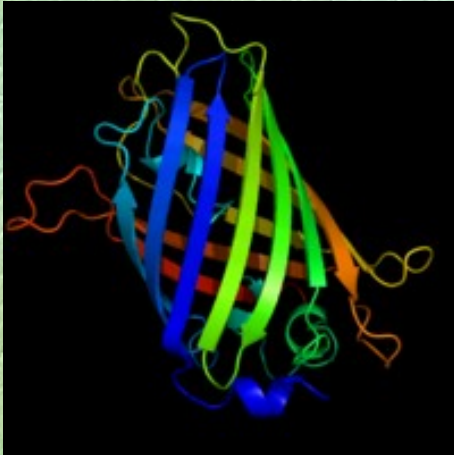
a zjistil, která část GFP je zodpovědná za jeho fluorescenci.

Green Fluorescent Protein
v buňkách tabáku

konfokální obraz

GFP

excitace

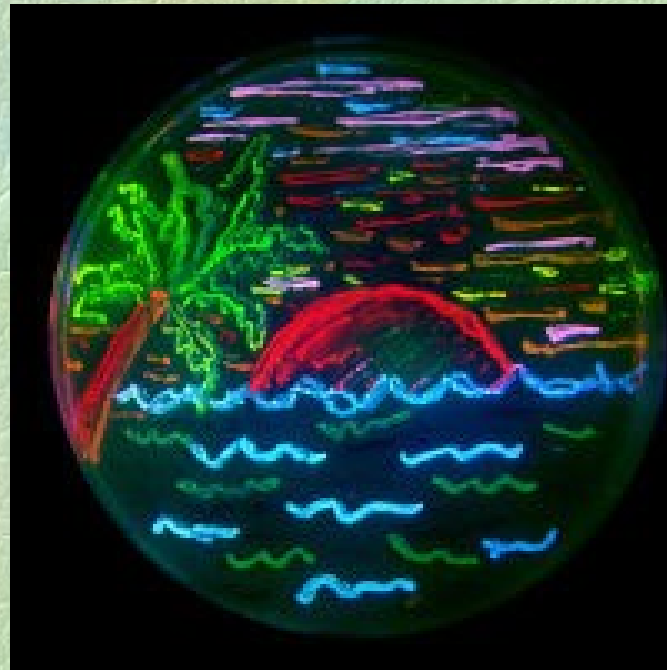
při vlnové délce 395 nm

a **emise**

při 509 nm

v zelené části
viditelného spektra

Many other mutations have been made, including color mutants; in particular **blue fluorescent protein** (EBFP, EBFP2, Azurite, mKalama1), **cyan fluorescent protein** (ECFP, Cerulean, CyPet) and **yellow fluorescent protein** derivatives (YFP, Citrine, Venus, YPet).

The diversity of **GFP genetic mutations** is illustrated by this San Diego beach scene drawn with living bacteria expressing 8 different colors of fluorescent proteins.

Agrobacterium - média pro kultivaci

LK médium (Langley et Kado)

sacharóza	10 g
kaseinhydrolyzát	8 g
kvasničný extrakt	4 g
KH_2PO_4	2 g
MgSO_4	0,3 g
destil. H_2O	do 1000 ml
agar	13 g

LB BROTH High Salt (DUCHEFA)

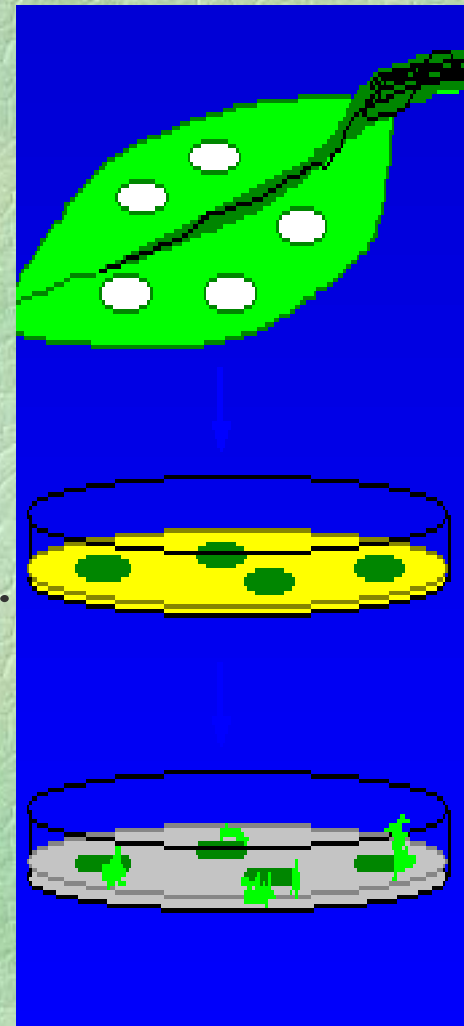
25 g do 1000 ml destil. H_2O

složení:

trypton	10 g
(kaseinhydrolyzát)	
kvasničný extrakt	5 g
NaCl	10 g
agar	15 g

Postup transformace - disková metoda

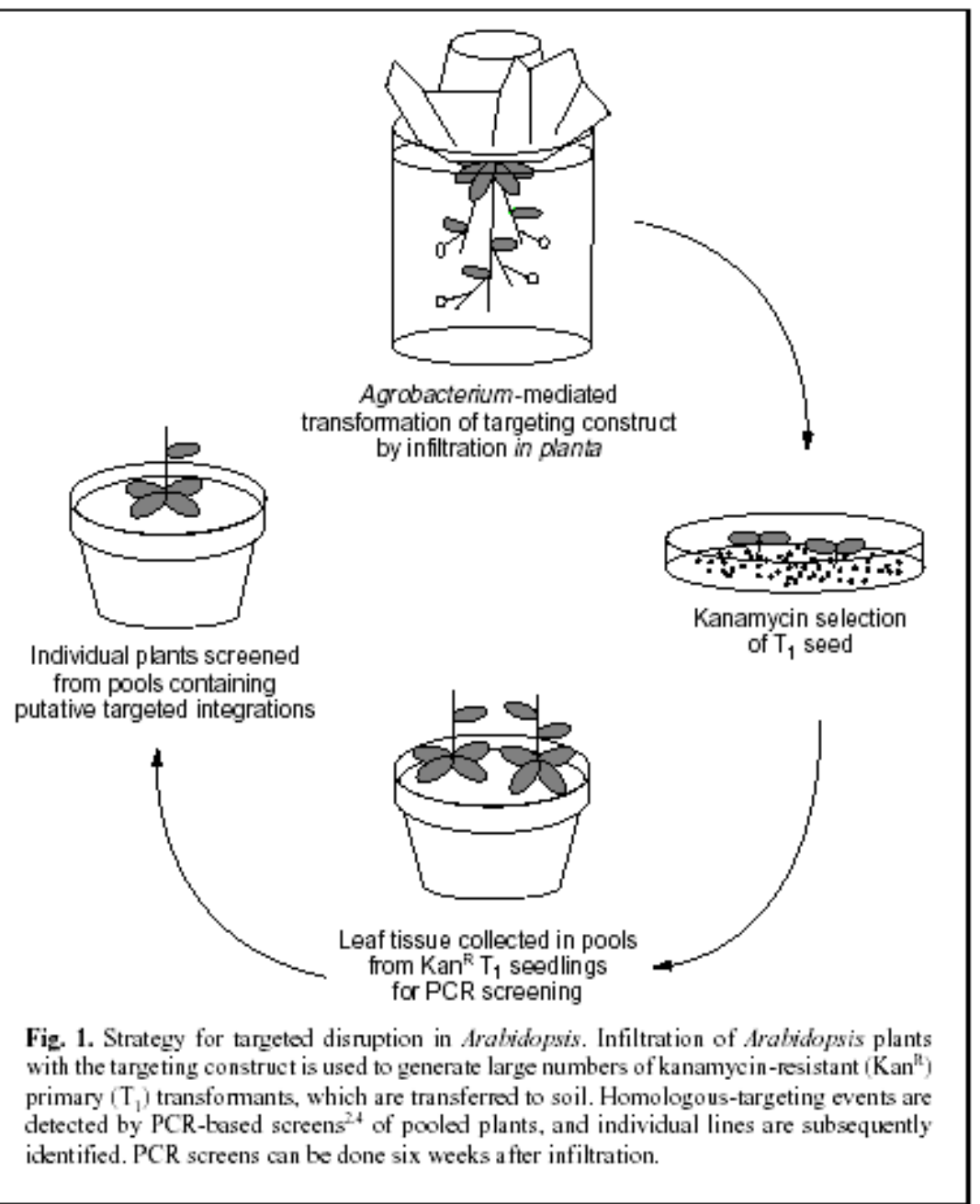
1. příprava kultury agrobakteria - křížový roztěr na LB médium s antibiotiky, ztužené agarem
2. příprava listových segmentů - předkultivace na MSH - s auxinem a cytokininem + agar (2 - 3 dny v kultiv. místnosti)
3. příprava suspenze agrobaktéria pro kokultivaci (LB médium)
4. kokultivace listových segmentů v suspenzi - 1 min.
5. osušení segmentů a přenos na povrch MSS média - inokulace svrchní stranou dolů
6. pravidelná pasáž na médium MSSa (s antibiotiky) regenerace transgenních kalusů a rostlinek
7. indukce zakořeňování regenerovaných prýtů MSRa

Transformace *Arabidopsis* vakuovou infiltrací

Sarah J. Liljegren and
Martin F. Yanofsky*
Dept of Biology, Center
for Molecular Genetics,
University of California at
San Diego, La Jolla,
CA 92093-0116, USA

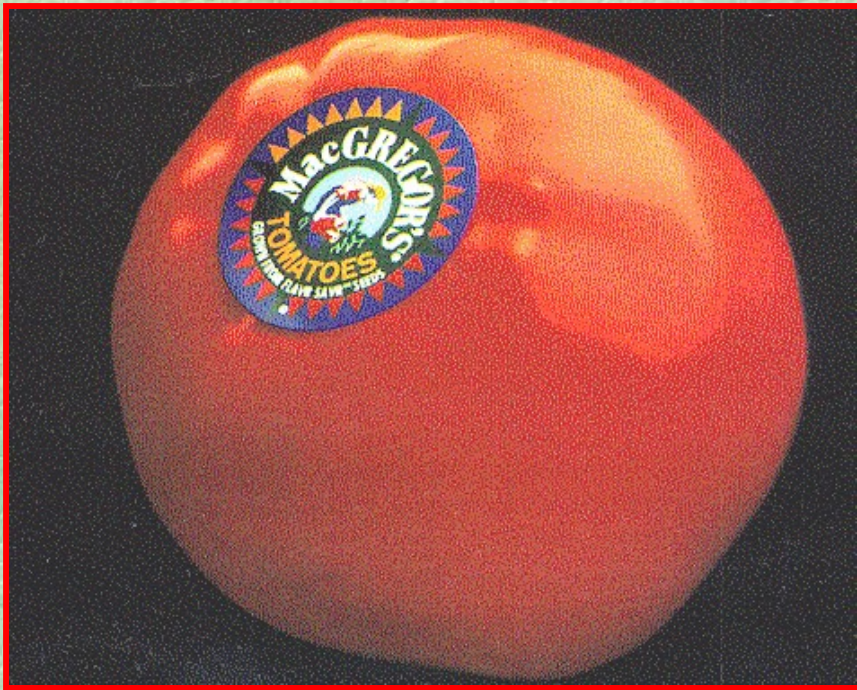

Komerční využití GM rostlin

je doposud omezeno:

- nedostatečnou znalostí kontroly exprese genů
- nedostatečnou vzájemných interakcí genů a regulací jednotlivých metabolických cest v rámci celé rostliny
- málo účinnými protokoly regenerace rostlin *in vitro*
- vysokými náklady na technologii genetické transformace rostlin
- obavami veřejnosti

První povolená transgenní plodina

The **Flavr Savr** tomato was the first commercially grown genetically engineered food to be granted a license for human consumption. It was produced by the Californian company Calgene, and submitted to the U.S. Food and Drug Administration (FDA) in 1992.

It was first sold in **1994**, and was only available for a few years before production ceased.

Komerční využití GMO

1994 první povolená GM zelenina - **rajčata Flavr-Savr** s přidaným antisense genem, který interferuje s produkcí enzymu polygalakturonasy (RNA interference). Tento enzym je zodpovědný za měknutí buněčné stěny při dozrávání plodů (= zpomalené dozrávání a dlouhodobá trvanlivost v obchodě)

1996 první komerční osivo GM kukuřice v USA s rezistencí vůči zavíječi kukuřičnému

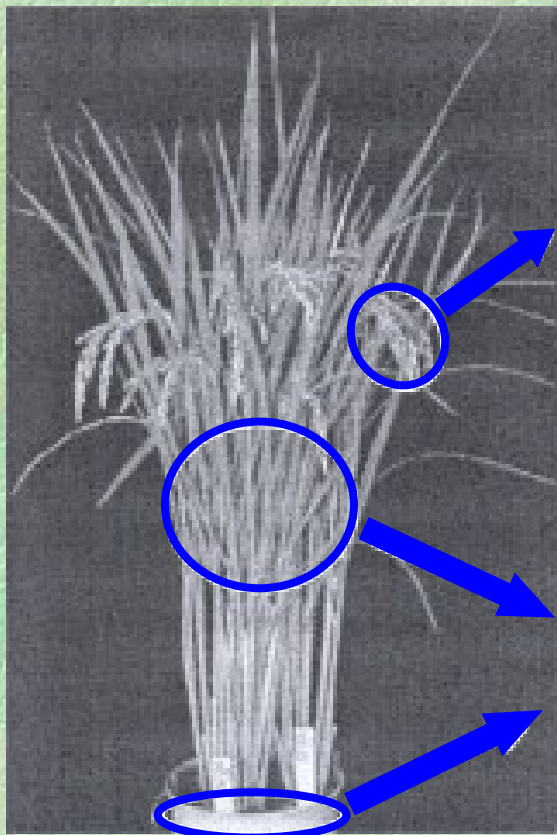
2000 **Walmsley a Arntzen** - vakcína proti průjmovému onemocnění (diarrhoea) v GM plodech banánů

2001 **Potrykus** - GM „zlatá rýže“ s vyšší schopností akumulovat β -karoten a železo

Transgenní plodiny

- geneticky manipulované hospodářské a průmyslové plodiny kukuřice, pšenice, řepka, cukrovka, slunečnice, brambory, soja a bavlna mají **zvýšený výnos** a **jsou rezistentní** proti některým herbicidům a škůdcům
- transgenní „ zlatá rýže “ nese gen kukuřice pro tvorbu **β -karotenu** (provitamin A) a má **zvýšený obsah železa** v přijatelné formě

Zlatá rýže

nese gen kukuřice pro tvorbu β -karotenu (provitamin A) a gen pro feritin

zrno má vyšší obsah β -karotenu a zvýšený obsah železa v přijatelné formě

konstitutivní ukládání železa do stébel

zvýšený příjem železa kořeny

pěstování zlaté rýže má ohromný význam pro zlepšení výživy, především u obyvatel Asie

Komerčně úspěšné GM plodiny

- **Zlatá rýže** se komerčně pěstuje v jihovýchodní Asii a významně přispívá k zlepšení zdravotního stavu populace v rozvojových zemích
- V roce **2001** pěstovaly USA 68% světové výroby GM plodin, Argentina 22%, Kanada 6% a Čína 3%
- Transgenní plodiny jsou důvodem dlouholetého sporu mezi EU a USA. Modifikované kukuřici, řepce a soji s rezistencí proti herbicidu Round-up (glyphosate) spotřebitelé v EU stále nedůvěřují.

Komerčně úspěšné GM dřeviny a okrasné rostliny

- *Populus nigra* transformovaný genem CryAC (bakteriální toxin *Bacillus thuringiensis*) účinný proti housenkám motýlů (*Lepidoptera*).
- Čína komerčně vysazuje a pěstuje porosty *Populus nigra* a *Pinus nigra* pro průmysl papírenský a textilní.
- růže a karafiáty serie Moon, s modifikovanou vůní, firmy Suntory Ltd. (Japonsko) a Florigene Ltd. (Austrálie) jsou pěstovány v jižní Americe a prodávány v Evropě, USA, Kanadě, Japonsku, Austrálii.
- transgenní modrá růže firmy Suntory byla získána přenosem genů pro tvorbu modrého barviva *delfinidinu*.

Trendy výzkumu GM okrasných rostlin a lesních dřevin

okrasné rostliny

- **oddálení stárnutí květů:** změna biosyntézy etylénu
- **změny barvy květu:** manipulace s geny pro biosyntézu antokyanů
- **změny vůně:** manipulace s geny kodující S-linalolsyntázu
- **modifikace rezistence** vůči patogenům a herbicidům

lesní dřeviny

- **modifikace obsahu** celulózy, snížení obsahu ligninu a změna jeho struktury - využití v papírenském průmyslu
- **rezistence** proti fytopatogenním houbám (manipulace s geny kódujícími peptidy) a škůdcům
- **rezistence** proti herbicidu Buster - méně pracné pěstování

Doporučené adresy

postup transformace v krocích a obrazech

<http://ceprap.ucdavis.edu/Transformation/transform11.htm>

transformace sóje

<http://www.cropsoil.uga.edu/soy-engineering/Transformation.html>

transformace sóje

<http://www.oardc.ohio-state.edu/plantranslab/>

<http://www.biotrin.cz/>

GM potraviny

<http://www.csa.com/discoveryguides/gmfood/overview.php>